

CENTRUM MEDYCZNE
KSZTAŁCENIA
PODYPLOMOWEGO

Program specjalizacji w dziedzinie

LABORATORYJNEJ TOKSYKOLOGII SĄDOWEJ

Program podstawowy dla diagnostów laboratoryjnych

Zatwierdzam
z upoważnienia Ministra Zdrowia
Urszula Demkow
Podsekretarz stanu
/dokument podpisany elektronicznie/
22-01-2024 r.

Warszawa 2024

Program szkolenia specjalizacyjnego opracował zespół ekspertów:

1. Dr n. med. Marek Wiśniewski - konsultant krajowy w dziedzinie toksykologii klinicznej - Przewodniczący Zespołu;
2. Dr Sebastian Rojek - przedstawiciel konsultanta krajowego;
3. Dr hab. Dariusz Zuba - przedstawiciel konsultanta krajowego;
4. Dr hab. Marek Wiergowski – przedstawiciel Polskiego Towarzystwa Medycyny Sądowej i Kryminologii;
5. Prof. dr hab. Grzegorz Buszewicz - przedstawiciel Krajowej Rady Diagnostów Laboratoryjnych.

I. ZAŁOŻENIA ORGANIZACYJNO – PROGRAMOWE

A. Cele szkolenia specjalizacyjnego

Celem szkolenia specjalizacyjnego w dziedzinie laboratoryjnej toksykologii sądowej jest opanowanie przez diagnostę laboratoryjnego wiedzy teoretycznej i praktycznej umożliwiającej samodzielne przeprowadzenie, zgodnie z najwyższymi standardami, postępowania laboratoryjnego niezbędnego do wykonania w sposób kompetentny ekspertyzy sądowej i sporządzenia opinii dla potrzeb wymiaru sprawiedliwości i organów ścigania.

Ponadto założeniem szkolenia specjalizacyjnego jest:

- 1) dążenie do stałego podnoszenia kwalifikacji zawodowych diagnostów laboratoryjnych;
- 2) wprowadzanie nowych osiągnięć naukowych do praktyki zawodowej wg najwyższych standardów;
- 3) zapoznanie się z przepisami i normami prawnymi dotyczącymi pracy biegłego sądowego oraz opiniowania w zakresie toksykologii sądowej;
- 4) rozwijanie pożądanых cech osobowości diagnosty laboratoryjnego,
- 5) kształtowanie właściwych postaw etycznych;
- 6) odpowiedzialność za swoje postępowanie i podległego zespołu;
- 7) zdobywanie umiejętności współpracy z jednostkami zlecającymi badania.

B. Uzyskane kompetencje zawodowe

Po ukończeniu szkolenia specjalizacyjnego i otrzymaniu tytułu specjalisty diagnosta laboratoryjny uzyskuje kompetencje w dziedzinie laboratoryjnej toksykologii sądowej umożliwiające zgodnie ze współczesną wiedzą:

- 1) samodzielne prowadzenie badań laboratoryjnych zgodnie z obowiązującymi wymogami dotyczącymi funkcjonowania laboratoriów i zasadami prawnymi, a w szczególności znajomość zasad pobierania, zabezpieczania i przechowywania materiału biologicznego i niebiologicznego do badań dowodowych, wykonania analiz z zakresu toksykologii sądowej i przeprowadzenia procesu diagnostycznego umożliwiającego uzyskanie najwyższej jakości wyników;
- 2) wdrażanie nowych metod badawczych zgodnie z aktualnym stanem wiedzy oraz przeprowadzanie walidacji metod zgodnie z założonym celem analizy;
- 3) sporządzanie opinii dla celów sądowych w oparciu o właściwą interpretację wyników badań;
- 4) profesjonalne prezentowanie opinii jako biegły w trakcie procesu sądowego w sposób nie wykraczający poza zakres kompetencji przewidziany dla specjalisty laboratoryjnej toksykologii sądowej;
- 5) kierowanie laboratorium wykonującym badania w zakresie laboratoryjnej toksykologii sądowej;
- 6) prowadzenie specjalizacji diagnostów w zakresie laboratoryjnej toksykologii sądowej.

C. Sposób organizacji szkolenia specjalizacyjnego

Szkolenie specjalizacyjne prowadzone jest zgodnie z programem szkolenia specjalizacyjnego i kończy się egzaminem. Kierownik specjalizacji na podstawie programu przygotowuje indywidualny plan szkolenia określający warunki i przebieg szkolenia zapewniający opanowanie wiadomości i nabycie umiejętności praktycznych określonych w programie szkolenia specjalizacyjnego. Szkolenie specjalizacyjne realizowane jest w ramach modułów specjalizacji z wykorzystaniem form i metod kształcenia przewidzianych dla tych modułów. Odbywa się poprzez uczestniczenie w kursach i stażach kierunkowych, samokształcenie drogą

studiowania piśmiennictwa, przygotowanie pracy pogładowej lub oryginalnej oraz nabywanie doświadczenia w wyniku realizacji zadań praktycznych w miejscu pracy.

II. CZAS TRWANIA SZKOLENIA SPECJALIZACYJNEGO

Szkolenie specjalizacyjne w dziedzinie laboratoryjnej toksykologii sądowej trwa 3 lata i obejmuje:

- 1) 4 moduły trwające łącznie 416 godzin, w tym:
  - a) 4 kursy specjalizacyjne w wymiarze 256 godzin,
  - b) 2 staże kierunkowe w wymiarze 160 godzin;
- 2) kurs specjalizacyjny jednolity w wymiarze 16 godzin;
- 3) staż podstawowy trwający 4576 godzin wykonywania czynności zawodowych zgodnych z programem specjalizacji, realizowany w miejscu pracy. Miejscem stażu podstawowego są laboratoria toksykologii sądowej zakładów medycyny sądowej uczelni medycznych lub Instytutu Ekspertyz Sądowych im. Prof. dra Jana Sehna w Krakowie.

Plan kształcenia	Liczba dni	Liczba godzin
Moduły, kursy specjalizacyjne, staże kierunkowe		
MODUŁ I		
Wybrane zagadnienia organizacyjno-prawne w laboratorium toksykologii sądowej. Zasady funkcjonowania systemu zarządzania jakością w laboratorium		
Kurs specjalizacyjny: 1. Wybrane zagadnienia prawno - organizacyjne dotyczące opiniowania dla celów sądowych. Zasady funkcjonowania systemu zarządzania jakością. Organizacja pracy w laboratorium	3	24
Łącznie czas trwania kształcenia w ramach modułu	3	24
MODUŁ II		
Podstawy toksykologii		
Kurs specjalizacyjny: 1. Toksykologia ogólna, kliniczna i sądowa.	11	88

Plan kształcenia	Liczba dni	Liczba godzin
Moduły, kursy specjalizacyjne, staże kierunkowe		
Toksykokinetyka. Terapia monitorowana stężeniem leku we krwi. Toksykologia szczegółowa wybranych czynników toksycznych. Elementy toksykologii środowiskowej i toksykologii żywności		
Łącznie czas trwania kształcenia w ramach modułu	11	88
MODUŁ III		
Analiza toksykologiczna materiału biologicznego		
Kurs specjalizacyjny:		
1. Analiza toksykologiczna materiału biologicznego z elementami diagnostyki laboratoryjnej	10	80
Staż kierunkowy:		
1. Analiza toksykologiczna materiału biologicznego z elementami diagnostyki laboratoryjnej	10	80
Łącznie czas trwania kształcenia w ramach modułu	20	160
MODUŁ IV		
Alkohologia sądowa. Problematyka narkomanii.		
Kurs specjalizacyjny:		
1. Alkohologia sądowa. Problematyka narkomanii	8	64
Staż kierunkowy:		
1. Alkohologia sądowa. Problematyka narkomanii	10	80
Łącznie czas trwania kształcenia w ramach modułu	18	144
Łącznie czas trwania kształcenia w ramach wszystkich modułów	52	416
Kurs specjalizacyjny jednolity:		
Prawo medyczne	2	16
Staż podstawowy	572	4576
Samokształcenie	40	320
Łącznie czas trwania kształcenia specjalizacyjnego	666	5328

Plan kształcenia	Liczba dni	Liczba godzin
Moduły, kursy specjalizacyjne, staże kierunkowe		
Urlopy wypoczynkowe	78	624
Dni ustawowo wolne od pracy	39	312
Łącznie czas trwania szkolenia specjalizacyjnego	783	6264

III. SZCZEGÓŁOWY ZAKRES WIEDZY TEORETYCZNEJ I WYKAZ UMIEJĘTNOŚCI PRAKTYCZNYCH

Diagnosta laboratoryjny po ukończeniu szkolenia specjalizacyjnego w dziedzinie laboratoryjnej toksykologii sądowej wykaże się wiedzą umożliwiającą samodzielne wykonanie analiz chemiczno-toksykologicznych i sporządzenie ekspertyz sądowych zgodnie ze wskazaniami wiedzy zawodowej, z zasadami etyki zawodowej i należytą starannością oraz wykaże się znajomością zasad prawnych, niezbędnych do sprawowania funkcji biegłego, a także wiedzą związaną z obowiązującymi przepisami prawa w zakresie logistyki i organizacji pracy w laboratorium toksykologicznym.

Ponadto, diagnosta wykaże się znajomością obowiązujących zasad oraz sposobów zabezpieczania, przechowywania i niszczenia lub przekazywania do utylizacji materiału biologicznego i niebiologicznego oraz metodologii stosowanej we współczesnej analizie toksykologicznej. Toksykolog sądowy zinterpretuje wynik analizy toksykologicznej dla potrzeb wymiaru sprawiedliwości i organów ścigania zgodnie z wymaganiami, jakie narzucają na niego przepisy prawne.

Zakłada się, że diagnosta po ukończeniu szkolenia specjalizacyjnego będzie posiadał wiedzę dotyczącą toksykologii ogólnej, działania na organizm leków, trucizn i substancji uzależniających, oceny toksyczności substancji chemicznych oraz skutków narażenia człowieka na czynniki chemiczne występujące w środowisku życia, w środowisku pracy i w żywności, a także wpływu czynników chemicznych na biosferę.

A. Zakres wymaganej wiedzy teoretycznej będącej przedmiotem szkolenia specjalizacyjnego

Oczekuje się, że diagnosta laboratoryjny po ukończeniu szkolenia specjalizacyjnego wykaże się niżej przedstawioną wiedzą.

Zagadnienia ogólne:

- 1) podstawowe przepisy Kodeksu postępowania cywilnego i Kodeksu postępowania karnego niezbędne do sprawowania funkcji biegłego;
- 2) teoria i zasady opiniowania sądowego;
- 3) podstawowe zagadnienia związane z odpowiedzialnością karną, cywilną i zawodową;
- 4) zasady postępowania z dowodami rzeczowymi;
- 5) regulacje prawne i zasady postępowania dotyczące pobierania materiału biologicznego, przechowywania i jego archiwizacji lub utylizacji;
- 6) zasady etyki biegłego;
- 7) przepisy dotyczące ochrony danych osobowych i informacji niejawnych oraz zasady anonimizacji;
- 8) przepisy bezpieczeństwa i higieny pracy w laboratorium toksykologii sądowej;
- 9) zasady organizacji wewnętrznego i zewnętrznego systemu kontroli jakości pracy laboratorium;
- 10) zasady atestacji i akredytacji laboratoriów badawczych;
- 11) logistyka i technologie informatyczne w tym wykorzystywanie naukowo-technicznych zasobów informatycznych w celu aktualizacji metod analitycznych i naukowych podstaw opiniowania;
- 12) zasady toksykologii sądowej jako interdyscyplinarnej dziedziny naukowej, uwzględniającej podstawy metodyczne analizy chemiczno-toksykologicznej prowadzonej w celu wykluczenia lub potwierdzenia obecności ksenobiotyków w materiale biologicznym i identyfikacji składników materiałów niebiologicznych, wyznaczania stężenia wymienionych związków oraz interpretacji wyników dla potrzeb wymiaru sprawiedliwości i organów ścigania;
- 13) podstawowe pojęcia i terminy z zakresu toksykologii;
- 14) rozpoznawanie zatrucia;
- 15) epidemiologia zatruc bez skutku śmiertelnego i śmiertelnych;
- 16) podstawy organizacji pracy i zarządzania laboratoriami toksykologii sądowej;

17) zasady systemu zarządzania jakością w laboratoriach toksykologii sądowej.

Zagadnienia szczegółowe:

- 1) trucizny żrące, duszące i drażniące – kwasy, zasady, inne;
- 2) biopierwiastki, makro-, mikro-, ultrapierwiastki, metale stosowane w terapii (bizmut, glin, lit, platyna, gal, złoto);
- 3) toksyczne metale, niemetale oraz metaloidy i ich sole (potas, bar, beryl, chrom (VI), kadm, rtęć, ołów, arsen, tal);
- 4) toksyczne aniony;
- 5) trucizny lotne – alkohole niższe (metylowy, etylowy), alkohole wyższe, glikole, aceton, węglowodory aromatyczne i alifatyczne (benzen, toluen, ksylen, składniki benzyny, nafty) oraz halogenoalifatyczne (chloroform, tetrachlorek węgla, trichloroetylen), anestetyki wziewne;
- 6) gazy (CO, HCN, H₂S, N₂O);
- 7) pestycydy – polichlorowe, fosforoorganiczne, karbaminiany;
- 8) leki – zjawisko lekomanii, zatrucia poszczególnymi grupami leków;
- 9) zjawisko narkomanii; typy uzależnień, substancje najczęściej wykrywane w Polsce i na świecie, zagrożenia w aspekcie zależności, zespół odstawienia w odniesieniu do rodzaju środka uzależniającego, charakterystyka tzw. klasycznych narkotyków i nowych substancji psychoaktywnych;
- 10) procesy tanatochemiczne oraz biochemiczne i morfologiczne pośmiertne biomarkery skutków działania ksenobiotyków na organizm ludzki;
- 11) zasady pobierania, zabezpieczania, przechowywania i niszczenia materiału biologicznego oraz innego materiału dowodowego do badań toksykologicznych;
- 12) techniki i metody badawcze stosowane do oznaczania trucizn w materiale biologicznym i niebiologicznym;
- 13) opiniowanie w sprawie trzeźwości, w tym obliczenia retrospektywne, obliczenia toksykokinetyczne z użyciem różnych wzorów oraz opiniowanie w sprawie stanu pod wpływem i po użyciu środka działającego podobnie do alkoholu uczestników ruchu drogowego;
- 14) interpretacja wyników analizy toksykologicznej;
- 15) inne środki chemiczne objęte kontrolą prawną;
- 16) skażenia chemiczne produktów żywnościowych i akwenów wodnych;
- 17) zatrucia zwierząt domowych oraz wolno żyjących;

- 18) regulacje prawne dotyczące: alkoholu etylowego, środków odurzających i substancji psychotropowych, nowych substancji psychoaktywnych, środków podobnie działających do alkoholu, produktów leczniczych, środków i metod uznanych za dopingowe, bezpieczeństwa żywności i żywienia, suplementów diety, najwyższych dopuszczalnych stężeń i natężeń czynników szkodliwych dla zdrowia w środowisku pracy, substancji o działaniu rakotwórczym.

B. Wykaz wymaganych umiejętności praktycznych będących przedmiotem szkolenia specjalizacyjnego

Oczekuje się, że diagnosta laboratoryjny po ukończeniu szkolenia specjalizacyjnego wykaze się umiejętnością:

- 1) sporządzania opinii dla celów sądowych i jej prezentacji przed sądem;
- 2) wykorzystania technologii informatycznych (IT) w tym:
  - a) posługiwania się w praktyce laboratoryjnej zróżnicowanymi technikami badawczymi, w tym metodami najnowszymi,
  - b) wykorzystania zautomatyzowanych systemów identyfikacji trucizn,
  - c) posługiwania się komputerowymi bazami danych analitycznych oraz programami niezbędnymi do obliczeń statystycznych,
  - d) wykorzystywania Internetu jako źródła informacji toksykologicznej;
- 3) zabezpieczania materiału biologicznego i niebiologicznego oraz samodzielnego wykonywania pełnego zakresu analiz toksykologicznych obejmującego:
  - a) przeprowadzenie testów immunochemicznych (ELISA), na obecność środków odurzających, substancji psychotropowych oraz wybranych grup leków w materiale biologicznym (krew, mocz). Interpretacja uzyskanych wstępnych wyników testów przesiewowych (reakcje krzyżowe, wyniki fałszywie dodatnie, fałszywie ujemne, itp.),
  - b) przygotowanie materiału do badań na obecność trucizn, w tym wykonywanie ekstrakcji metodami ciecz-ciecz (LLE), do fazy stałej (SPE), mineralizacji (na sucho, mokro, wspomaganą mikrofalami), dializy, mikroekstrakcji do fazy stałej (SPME),

- c) chromatografii gazowej (GC) z różnymi rodzajami detekcji (FID, MS), chromatografii cieczowej (HPLC) z różnymi systemami detekcji (UV-VIS, MS) oraz spektrofotometrycznych,
- d) prawidłowej interpretacji wyników jakościowych i ilościowych substancji wykazanych w materiale biologicznym i niebiologicznym powyższymi metodami w oparciu o aktualną wiedzę (przegląd piśmiennictwa) i zasady analizy toksykologicznej,
- e) oznaczania alkoholu etylowego metodami enzymatyczną ADH i chromatografii gazowej z detekcją płomieniowo-jonizacyjną (GC-FID), w tym z zastosowaniem analizy fazy nadpowierzchniowej (technika *head-space*, HS-GC-FID),
- f) przeprowadzenie rachunku retrospektywnego i obliczeń toksykokinetycznych z użyciem różnych modeli do wyznaczenia zawartości alkoholu etylowego we krwi, ze szczególnym uwzględnieniem ograniczeń tego typu obliczeń,
- g) wykonania badania przesiewowego w kierunku obecności związków lotnych (toksyczne gazy, rozpuszczalniki, anestetyki wziewne) metodą GC-MS,
- h) oznaczania obcych pochodnych hemoglobiny we krwi, w tym karboksyhemoglobiny (COHb) metodą GC-FID, po metanizacji,
- i) wykonania prostych testów na obecność związków nieorganicznych, w tym jonów metali i anionów,
- j) oznaczania wybranych metali w materiale biologicznym technikami spektrometrii absorpcyjnej płomieniowej (F-AAS) i bezpłomieniowej, w tym z generowaniem zimnych par rtęci (CV-AAS) i atomizacją elektrotermiczną (ET-AAS) oraz techniką optycznej spektrometrii emisyjnej względnie spektrometrii mas z plazmą wzbudzoną indukcyjnie (ICP-OES lub ICP-MS),
- k) wykonanie analizy ukierunkowanej celem wykrycia ksenobiotyku (leku, narkotyku, innej substancji chemicznej) metodami chromatograficznymi z detekcją diodową (HPLC-DAD) lub z użyciem spektrometru mas (HPLC-MS),
- l) wykonywania analiz przesiewowych metodami instrumentalnymi ww. technikami,

- m) wykonania analiz ilościowych ksenobiotyków w materiale biologicznym i związków objętych kontrolą prawną w materiale niebiologicznym;
- 4) wyboru odpowiedniej metody badawczej oraz właściwego materiału i ilości do badań (próbka reprezentatywna materiału dowodowego i biologicznego);
- 5) przygotowania rzetelnej i miarodajnej opinii na podstawie wyników analizy chemiczno-toksykologicznej oraz akt sprawy.

C. Wykaz umiejętności praktycznych

W trakcie realizacji szkolenia specjalizacyjnego zalecane jest wykonanie określonej liczby procedur analitycznych samodzielnie z asystą lub pod nadzorem i jako asysta:

Lp.	Procedury	samodzielne z asystą lub pod nadzorem	jako asysta
1.	Oznaczanie amfetamin w materiale biologicznym z końcową analizą instrumentalną w układzie GC lub LC	10	20
2.	Oznaczanie kannabinoidów w materiale biologicznym z końcową analizą instrumentalną	10	20
3.	Analiza materiału biologicznego pośmiertnego w kierunku COHb lub COMb	10	20
4.	Opracowanie sprawozdania chemiczno-toksykologicznego dla oznaczania alkoholu etylowego, amfetamin, kannabinoidów.	10	20
5.	Opracowanie opinii z zakresu toksykologii sądowej na rzecz organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości	5	10
6.	Opracowanie opinii toksykologicznej dot. oceny stanu trzeźwości w rozumieniu Art. 178 kk lub 87 kw.	5	10

Program specjalizacji w dziedzinie laboratoryjnej toksykologii sądowej - program podstawowy

7.	Opracowanie opinii toksykologicznej sprawy dot. oceny „stanu” pod wpływem lub po użyciu środka działającego podobnie do alkoholu (ŚDPA)	5	10
8.	Oznaczanie alkoholu etylowego w materiale biologicznym techniką ADH lub GC	10	20
9.	Oznaczanie benzodiazepin w materiale biologicznym z końcową analizą instrumentalną w układzie GC lub LC	10	20
10.	Analiza materiału biologicznego zażyciowego lub pośmiertnego w kierunku lotnych, organicznych związków toksycznych (GC)	5	10
11.	Analiza nieukierunkowana - ilościowa krwi pobranej od osób żyjących obejmująca środki działające podobnie do alkoholu (GC/MS lub LC/MS)	10	20
12.	Analiza wielokierunkowa - ilościowa materiału pośmiertnego obejmująca substancje toksyczne organiczne i nieorganiczne (GC, LC, GC/MS, LC/MS, spektrofotometria)	5	10
Łącznie		95	190

IV. MODUŁY SZKOLENIA SPECJALIZACYJNEGO ORAZ FORMY I METODY KSZTAŁCENIA STOSOWANE W RAMACH MODUŁÓW

MODUŁ I

Wybrane zagadnienia organizacyjno-prawne w laboratorium toksykologii sądowej. Zasady funkcjonowania systemu zarządzania jakością w laboratorium

Moduł realizowany jest w formie 1 kursu specjalizacyjnego trwającego 24 godziny.

1.(I) Kurs specjalizacyjny: „Wybrane zagadnienia prawno-organizacyjne dotyczące opiniowania dla celów sądowych. Zasady funkcjonowania systemu zarządzania jakością. Organizacja pracy w laboratorium”

Cel kursu:

uzyskanie, pogłębianie i ugruntowanie wiedzy z podstaw prawnych związanych z wykonywaniem ekspertyz dla potrzeb wymiaru sprawiedliwości i organów ścigania, organizacją laboratoriów i logistyką oraz zasadami funkcjonowania systemu zarządzania jakością.

Zakres wiedzy teoretycznej:

w czasie kursu diagnosta laboratoryjny powinien opanować przedstawioną poniżej wiedzę w zakresie:

- 1) podstawowych przepisów Kodeksu postępowania cywilnego i Kodeksu postępowania karnego, niezbędnych do sprawowania funkcji biegłego;
- 2) teorii i zasad opiniowania sądowego;
- 3) podstawowych zagadnień związanych z odpowiedzialnością karną i cywilną biegłego sądowego;
- 4) zasad postępowania z dowodami rzeczowymi;
- 5) regulacji prawnych dotyczących pobierania materiału biologicznego, przechowywania i jego archiwizacji;
- 6) zasad etyki biegłego;
- 7) przepisów dotyczących ochrony danych osobowych i informacji niejawnych;
- 8) zasad organizacji pracy w laboratorium, w tym przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy w laboratorium toksykologii sądowej;
- 9) zasad systemu kontroli jakości pracy laboratorium, systemów kontroli jakości, badania biegłości, porównania międzylaboratoryjne, walidacja metod;
- 10) zasad atestacji i akredytacji laboratoriów badawczych;

- 11) logistyki i technologii informatycznych, w tym zasad stosowania:
- a) zróżnicowanych, w tym najnowszych technik badawczych w praktyce laboratoryjnej,
  - b) zautomatyzowanych systemów identyfikacji i oznaczania trucizn,
  - c) komputerowych baz danych pomocnych w interpretacji wyników oraz obliczeniach statystycznych,
  - d) wykorzystania Internetu jako źródła danych toksykologicznych.

Zakres umiejętności praktycznych:

po ukończeniu kursu diagnosta laboratoryjny powinien wykazać się umiejętnością:

- 1) przeprowadzenia badań zgodnie z zasadami dobrej praktyki laboratoryjnych dla celów sądowych;
- 2) sporządzenia opinii dla celów sądowych i jej przedstawiania przed sądem w sposób nie wykraczający poza zakres kompetencji przewidziany dla specjalisty laboratoryjnej toksykologii sądowej;
- 3) wykorzystania technologii informatycznych (IT) w tym:
  - a) posługiwania się w praktyce laboratoryjnej aktualnymi oraz najnowszymi technikami badawczymi,
  - b) wykorzystania zautomatyzowanych systemów optymalizacji pracy aparatury analitycznej oraz identyfikacji trucizn,
  - c) posługiwania się komputerowymi bazami danych do interpretacji wyników oraz wykonywania obliczeń statystycznych,
  - d) wykorzystania Internetu jako źródła danych toksykologicznych.

Czas trwania kursu: 3 dni (24 godz.).

Forma realizacji kursu: z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość lub stacjonarnie.

Forma zaliczenia kursu: sprawdzian wiedzy objętej programem kursu u kierownika kursu.

MODUŁ II

Podstawy toksykologii

Moduł realizowany jest w formie 1 kursu specjalizacyjnego trwającego 88 godzin.

1.(II) Kurs specjalizacyjny: "Toksykologia ogólna, kliniczna i sądowa. Toksykokinetyka. Terapia monitorowana stężeniem leku we krwi. Toksykologia szczegółowa wybranych czynników toksycznych. Elementy toksykologii środowiskowej i toksykologii żywności."

Cel kursu:

przedstawienie zagadnień związanych z podstawami toksykologii ogólnej, szczegółowej toksykologii wybranych czynników toksycznych, wiedzy dotyczącej toksykologii sądowej oraz regulacji prawnych, terapii monitorowanej stężeniem leku oraz elementami toksykologii środowiskowej i toksykologii żywności.

Zakres wiedzy teoretycznej:

w czasie kursu diagnosta laboratoryjny powinien opanować przedstawioną poniżej wiedzę w zakresie:

1. toksykologia ogólna i toksykologia szczegółowa wybranych czynników toksycznych:
  - 1) podstawy toksykologii sądowej jako interdyscyplinarnej dziedziny badań, uwzględniające podstawy metodyczne analizy chemiczno-toksykologicznej prowadzonej w celu wykluczenia lub potwierdzenia obecności ksenobiotyków w materiale biologicznym i składników materiału niebiologicznego oraz interpretacji wyników tej analizy dla potrzeb wymiaru sprawiedliwości,
  - 2) podstawowe pojęcia i terminy toksykologiczne:
    - a) rola i zadania toksykologii,
    - b) trucizna, ksenobiotyk i substancja szkodliwa,
    - c) narkotyki, substancje psychotropowe i środki odurzające, środki działające podobnie do alkoholu,
    - d) zatrucie, rodzaje zatruc, dawki, rodzaje toksyczności,
    - e) biotransformacja i metabolizm ksenobiotyków,
    - f) biomarkery narażenia, skutków, wrażliwości,
    - g) dystrybucja a redystrybucja,
    - h) interakcje toksykologiczne ze szczególnym uwzględnieniem interakcji lek – alkohol,
  - 3) rozpoznawanie zatrucia:
    - a) epidemiologia zatruc bez skutku śmiertelnego i śmiertelnych,

- b) objawy zatrucia (postrzegalne, działanie mutagenne, rakotwórcze), toksydromy,
  - c) czynniki warunkujące toksyczność,
  - d) metody badania toksyczności,
  - e) mechanizmy działania toksycznego,
  - f) działanie wybranych grup czynników toksycznych na organizm,
  - g) toksykologia narządowa,
  - h) toksykologia środowiskowa,
  - i) toksykologia żywności.
- 4) podstawy toksykokinetyki i toksykodynamiki,
- 5) toksykologia szczegółowa, uwzględniająca klasyfikację trucizn w aspekcie mechanizmu działania toksycznego:
- a) trucizny żrące, duszące i drażniące - kwasy, zasady, inne,
  - b) biopierwiastki, makro-, mikro-, ultrapierwiastki, metale stosowane w terapii (bismut, glin, lit, platyna, gal, złoto),
  - c) toksyczne niemetale, metale oraz metaloidy i ich sole (potas, bar, beryl, chrom (VI), kadm, rtęć, ołów, arsen, tal),
  - d) toksyczne aniony,
  - e) trucizny lotne – alkohole niższe (etylowy, metylowy), alkohole wyższe, aceton, glikole, węglowodory alifatyczne i aromatyczne (benzen, toluen, ksylen, składniki benzyny, nafty), halogenoalifatyczne (chloroform, tetrachlorek węgla, trichloroetylen), anestetyki wziewne,
  - f) gazy duszące fizycznie i chemicznie (CO, HCN, H₂S, N₂O),
  - g) pestycydy – polichlorowe, fosforoorganiczne, karbaminiany,
  - h) leki – zjawisko lekomanii, zatrucia poszczególnymi grupami leków,
  - i) zjawisko narkomanii, typy uzależnień, substancje najczęściej występujące na rynku narkotykowym w Polsce i na świecie, zagrożenia w aspekcie zależności, syndrom odstawienia w odniesieniu do rodzaju środka uzależniającego;
2. toksykologia sądowa:
- 1) zasady pobierania, zabezpieczania, przechowywania i niszczenia materiału biologicznego oraz dowodowego do badań toksykologicznych:
    - a) miejsca pobrania i rodzaj pobieranych próbek materiału – podstawowe tkanki i płyny ustrojowe w odniesieniu do poszczególnych grup trucizn,

- b) zalecane objętości i masy poszczególnych tkanek i płynów do badań toksykologicznych,
  - c) prawidłowe sposoby zabezpieczania próbek w naczyniach,
  - d) materiały alternatywne – ciało szkliste oka, ślina, włosy, sucha kropla krwi, inne,
  - e) charakterystyka materiału pochodzącego z ekshumacji zwłok,
- 2) techniki i metody badawcze stosowane do oznaczania trucizn w materiale biologicznym i materiale dowodowym:
- a) metody stosowane w podstawowych badaniach toksykologicznych, takich jak oznaczanie hemoglobiny tlenkowej (metody spektrofotometryczne, chromatograficzne z detekcją płomieniowo-jonizacyjną po metanizacji, CO-oksometr), alkoholu etylowego w powietrzu wydychanym (przesiewowe i dowodowe analizatory powietrza wydychanego) i w płynach ustrojowych pobranych od osób żywych i materiale sekcyjnym (metoda chromatografii gazowej z detekcją płomieniowo-jonizacyjną GC-FID, enzymatyczna ADH),
  - b) metody przesiewowe w badaniach toksykologicznych (m.in. testy immunochemiczne, metody chromatograficzne z różnymi rodzajami detekcji, metody spektrofotometryczne),
  - c) metody o wysokiej selektywności: spektrometria mas z fragmentacją pojedynczą (MS) i wielokrotną (MS-MS), z różnymi rodzajami jonizacji (elektronowa, chemiczna, elektrorozpylanie, fotojonizacja) jonów dodatnich i ujemnych oraz różnymi trybami monitorowania tych jonów (całkowity prąd jonowy, wybrane jony, jony potomne, macierzyste, wybrane reakcje) i różnymi analizatorami mas (kwadrupol, pułapka jonowa, potrójny kwadrupol, czasu przelotu, rezonansu cyklotronowego z transformacją Fouriera), atomowa spektrometria absorpcyjna (AAS) oraz atomowa spektrometria emisyjna z plazmą sprzężoną indukcyjnie (ICP-OES),
- 3) analiza i interpretacja wyników analizy toksykologicznej:
- a) analiza widm i parametrów analitycznych,
  - b) wykorzystanie bibliotek i baz danych dotyczących zatruc (stężenia ksenobiotyków w płynach ustrojowych i tkankach),
  - c) biochemiczne wskaźniki działania trucizny w obiektywnej interpretacji odbytej intoksykacji i skutków odległych, redystrybucja, możliwości

- diagnostyczne i interpretacyjne zatruc rozmyślnych, np. z użyciem soli potasu czy insuliny,
- d) potencjalne błędy wynikające z zastosowanej metodyki badań (użycie niewłaściwego materiału, tło biologiczne, artefakty),
  - e) błędy przedlaboratoryjne (zanieczyszczenie próbek, niewłaściwe warunki transportu i przechowywania),
  - f) interpretacja wyników badań toksykologicznych w przypadkach zdegradowanej matrycy biologicznej (gnicie, redystrybucja i przemiany pośmiertne, substancje endogenne, ksenobiotyki w suchych plamach krwi itp.),
- 4) alkoholologia sądowa:
- a) alkohol etylowy jako używka, znaczenie kryminogenne, społeczne, uzależnienia,
  - b) fazy alkoholemii: absorpcja oraz metabolizm 1-go przejścia, dystrybucja i eliminacja, współczynniki dystrybucji i eliminacji; wpływ na OUN i związane z alkoholem zaburzenia sprawności psychomotorycznej; metabolizm oksydacyjny i nieoksydacyjny etanolu; nowoczesne markery alkoholizmu. Zatrucia śmiertelne alkoholem; pośmiertna diagnostyka poalkoholowych zaburzeń metabolicznych,
  - c) rachunek retrospektywny i obliczenia toksykokinetyczne z użyciem różnych modeli do oceny stężenia alkoholu w czasie zdarzenia,
  - d) interakcje alkoholu z lekami, środkami odurzającymi i żywnością,
  - e) zanieczyszczenia napojów alkoholowych oraz alkohole zafałszowane,
- 5) problematyka leków:
- a) leki a bezpieczeństwo ruchu drogowego,
  - b) działania przestępcze z użyciem leków (przestępstwa na tle seksualnym, rozboje).
  - c) środki stosowane jako doping (sterydy, stymulatory) oraz substancje wspomagające odchudzanie,
  - d) leki zafałszowane,
- 6) inne środki objęte kontrolą prawną:
- a) środki zastępcze, nowe substancje psychoaktywne, suplementy diety, środki stosowane w dopingu, sterydy anaboliczne,

- b) analiza produktów pochodzących z rynku narkotykowego, profilowanie narkotyków, określanie dawki i działki środka uzależniającego, szacowanie zdolności produkcyjnej nielegalnego laboratorium oraz ocena wydajności nielegalnych upraw konopi,
- 7) skażenia produktów żywnościowych i biosfery,
- 8) zatrucia zwierząt domowych oraz wolnożyjących,
- 9) aktualne regulacje prawne dotycząca alkoholu etylowego, środków odurzających i substancji psychotropowych oraz środków podobnie działających do alkoholu, produktów leczniczych, środków i metod uznanych za dopingowe, bezpieczeństwa żywności i żywienia, najwyższych dopuszczalnych stężeń i natężeń czynników szkodliwych dla zdrowia w środowisku pracy, środków o działaniu rakotwórczym, w szczególności:
  - a) ustawa z dnia 26.10.1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi z późn. zm.
  - b) ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii z późn. zm.
  - c) ustawa z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym z późn. zm.,
  - d) ustawa z dnia 30.03.2007 r. Prawo farmaceutyczne z późn. zm.
  - e) ustawa z dnia 25.08.2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia z późn. zm.
  - f) rozporządzenie Ministra Zdrowia w sprawie wykazu środków działających podobnie do alkoholu oraz warunków i sposobu przeprowadzania badań na ich obecność w organizmie z dnia 16 lipca 2014 r. z późn. zm.,
  - g) rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 12.06.2018 r. w sprawie najwyższych dopuszczalnych stężeń i natężeń czynników szkodliwych dla zdrowia w środowisku pracy z późn. zm., rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 24 lipca 2012 r. w sprawie substancji chemicznych, ich mieszanin, czynników lub procesów technologicznych o działaniu rakotwórczym lub mutagennym w środowisku pracy z późn. zm.,
  - h) ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego z późn. zm.,
  - i) uchwała Sądu Najwyższego z dnia 27 lutego 2007 r. w sprawie I KZP 36/06,

- j) rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 16 lutego 2023 r. w sprawie badań na obecność alkoholu lub środków działających podobnie do alkoholu w organizmie pracownika, Dz. U. 2023, poz. 317,
  - 10) podstawy organizacji i zarządzania laboratoriami toksykologii sądowej,
  - 11) zasady funkcjonowania systemu zarządzania jakością w laboratoriach toksykologii sądowej, w tym wymagania normy „Ogólne wymagania dotyczące kompetencji laboratoriów badawczych i wzorcujących” – norma PN-EN ISO/IEC 17025:2018-02;
3. terapia monitorowana stężeniem leku we krwi:
- 1) zasady, cele i ograniczenia terapii monitorowanej stężeniem leku we krwi oraz warunki niezbędne do jej realizacji,
  - 2) wskazania kliniczne do podjęcia monitorowania terapii,
  - 3) kryteria wyboru leków do monitorowania,
  - 4) metody analityczne stosowane do wyznaczania stężenia leków we krwi;
4. elementy toksykologii środowiskowej:
- 1) działanie wybranych czynników toksycznych występujących w środowisku pracy i w środowisku życia,
  - 2) ocena narażenia:
    - a) monitoring środowiska:
      - strategia, metody pobierania i rodzaj próbek,
      - metody oznaczania,
      - interpretacja wyników,
    - b) monitoring biologiczny:
      - materiał biologiczny i strategia pobierania próbek,
      - metody oznaczania,
      - interpretacja wyników,
    - c) metody ustalania wartości dopuszczalnych stężeń w materiale biologicznym (DSB),
  - 3) szacowanie ryzyka wystąpienia skutków zdrowotnych w wyniku narażenia na czynniki chemiczne:
    - a) etapy postępowania w procesie szacowania ryzyka:
      - identyfikacja ryzyka,
      - określenie zależności dawka-odpowiedź,
      - ocena narażenia,

- charakterystyka ryzyka,
  - ocena ryzyka dla związków o działaniu progowym: założenia, metody statystyczne,
  - ocena ryzyka dla związków o działaniu bezprogowym: założenia, metody statystyczne,
- b) procedury ustalania wartości dopuszczalnych w środowisku pracy i w środowisku życia: dopuszczalne stężenia w powietrzu środowiska pracy (NDS, NDSh, NDSP), akceptowane dzienne pobranie (ADI), dawka referencyjna (RfD),
- 4) zarządzanie ryzykiem,
- 5) informacja o ryzyku,
- 6) działanie promieniowania jonizującego i niejonizującego, metody oceny narażenia, szacowanie ryzyka wystąpienia skutków zdrowotnych narażenia,
- 7) prawne aspekty bezpieczeństwa chemicznego:
- a) podstawowe zasady bezpieczeństwa chemicznego,
  - b) zagadnienia bezpieczeństwa chemicznego w organizacjach międzynarodowych,
  - c) bezpieczeństwo chemiczne w aktach prawnych Unii Europejskiej,
  - d) bezpieczeństwo chemiczne w prawie polskim,
- 8) elementy biostatystyki i podstawy epidemiologii środowiskowej;
5. elementy toksykologii żywności:
- 1) strategia bezpieczeństwa żywności,
  - 2) zasady analizy ryzyka - zanieczyszczenie żywności i ryzyko zdrowotne, dopuszczalne dzienne pobranie (ADI) i tymczasowe tolerowane tygodniowe pobranie (PTWI) oraz tymczasowe tolerowane dzienne pobranie (PTDI), maksymalne tolerowane dzienne pobranie (MTDI). Zasady badań toksykologicznych substancji dodatkowych i zanieczyszczeń żywności,
  - 3) chemiczne zanieczyszczenia żywności:
    - a) nitrozoaminy,
    - b) pestycydy,
    - c) polichlorowane di-i trifenyle (PCB i PCP),
    - d) dioksyne,
    - e) wielopierścieniowe węglowodory aromatyczne (WWA),
    - f) substancje radioaktywne,

- g) mikotoksyny i toksyny bakteryjne,
- 4) analityka zanieczyszczeń żywności,
- 5) limitowanie zanieczyszczeń w żywności,
- 6) urzędowa kontrola pozostałości chemicznych. Aktualne uregulowania prawne obowiązujące w Polsce i Europie w zakresie bezpieczeństwa żywności.

Czas trwania kursu: 11 dni (88 godz.).

Forma realizacji kursu: z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość lub stacjonarnie.

Forma zaliczenia kursu: sprawdzian wiedzy objętej programem kursu u kierownika kursu.

MODUŁ III

Analiza toksykologiczna materiału biologicznego

Moduł realizowany jest w formie 1 kursu specjalizacyjnego trwającego 80 godzin oraz 1 stażu kierunkowego trwającego 80 godzin.

1.(III) Kurs specjalizacyjny: „Analiza toksykologiczna materiału biologicznego z elementami diagnostyki laboratoryjnej”

Cel kursu:

pogłębienie i usystematyzowanie wiedzy z zakresu współczesnej analityki toksykologicznej materiału biologicznego i interpretacji wyników dla celów organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości.

Zakres wiedzy teoretycznej:

w czasie kursu diagnosta laboratoryjny powinien opanować przedstawioną poniżej wiedzę w zakresie:

- 1) regulacje prawne w toksykologii sądowej i klinicznej (trucizny, leki, alkohol etylowy, środki odurzające, substancje psychotropowe, nowe substancje psychoaktywne - „dopalacze”, środki zastępcze, środki działające podobnie do alkoholu, substancje stosowane w dopingu);
- 2) zasady pobierania, zabezpieczania i przechowywania materiału biologicznego do badań sądowych i klinicznych (miejsce pobrania, ilość materiału, środki konserwujące, reprezentatywność próbki);

- 3) zasady izolacji trucizn organicznych (metody ekstrakcji (LLE, SPE, SPME), hydroliza, derywatywacja, mikrodyfuzja, analiza fazy nadpowierzchniowej;
- 4) techniki spektrofotometryczne i immunochemiczne w analizie trucizn organicznych;
- 5) technika chromatografii gazowej z różnymi rodzajami detekcji (FID, NPD, ECD, MS), jonizacji (EI, CI), fragmentacji (pojedyncza, wielokrotna) jonów dodatnich i ujemnych oraz różnymi analizatorami mas;
- 6) techniki chromatografii cieczowej z różnymi metodami detekcji (HPLC-DAD, HPLC-FL, HPLC-MS) jonizacji (ESI, APCI, APPI) oraz różnymi analizatorami mas i elektroforezy kapilarnej (EC-UV-DAD) w analizie materiału biologicznego;
- 7) systematyczna analiza toksykologiczna – metody przesiewowe;
- 8) metody potwierdzające i ilościowe w analizie toksykologicznej;
- 9) zasady izolacji trucizn nieorganicznych (mineralizacja - na sucho i mokro, wspomagana mikrofalami, ekstrakcja, dializa);
- 10) charakterystyczne odczyny chemiczne i metody spektrofotometryczne dla trucizn nieorganicznych;
- 11) techniki AAS (F-AAS, CV-AAS, HG-AAS) w analizie trucizn nieorganicznych;
- 12) metody ICP-OES i ICP-MS do wielopierwiastkowej analizy materiału biologicznego;
- 13) biotransformacja ksenobiotyku i jej znaczenie w analizie toksykologicznej;
- 14) zasady interpretacji wyników analizy chemiczno-toksykologicznej;
- 15) podobieństwa i różnice w badaniach laboratoryjnych w diagnostyce ostrych zatruc, terapii monitorowanej stężeniem leku we krwi i dla celów sądowych;
- 16) analityka toksykologiczna trucizn lotnych (toksyczne gazy, rozpuszczalniki, anestetyki wziewne), leków, pestycydów, środków farmakologicznych stosowanych do ułatwienia dokonania przestępstwa;
- 17) pierwiastki śladowe, niemetale, metaloidy i metale ciężkie;
- 18) toksyczne aniony (azotany (III), azotany (V), fluorki, szczawiany);
- 19) trucizny żrące, drażniące i duszące (kwasy, zasady, siarkowódór, cyjanki);
- 20) interakcje toksykologiczne;
- 21) wartość dowodowa wyniku analizy toksykologicznej w zależności od metody i materiału (miarodajność wyniku);
- 22) wpływ procesów tanatochemicznych na wynik analizy toksykologicznej;

23) walidacja metod analitycznych. Programy kontroli wyników badań. Atestacja i akredytacja laboratoriów; testy kompetencji,

24) zastosowania metod statystycznych w toksykologii sądowej.

Zakres umiejętności praktycznych:

po ukończeniu kursu diagnosta laboratoryjny wykaże się umiejętnością:

- 1) zabezpieczania materiału biologicznego i niebiologicznego oraz samodzielnego wykonywania pełnego zakresu analiz toksykologicznych obejmujących:
  - a) wykonanie testów przesiewowych (grupy leków, środków odurzających, substancji psychotropowych) w moczu, krwi i ślinie,
  - b) przygotowanie materiału do badań na obecność trucizn, w tym wykonywanie ekstrakcji metodami ciecz-ciecz (LLE), do fazy stałej (SPE), mineralizacji (na sucho, mokro, wspomaganą mikrofalami), dializy, mikroekstrakcji do fazy stałej (SPME),
  - c) opracowanie, optymalizację i walidację metod ilościowych i jakościowych, chromatografii gazowej (GC) z różnymi rodzajami detekcji (FID, MS), chromatografii cieczowej (HPLC) z różnymi systemami detekcji (DAD, UV-VIS, MS) oraz spektrofotometrycznych,
  - d) ocenę jakościową i ilościową ksenobiotyków wykazanych w materiale biologicznym oraz składników materiału niebiologicznego powyższymi metodami i w oparciu o aktualne zasady analityczne,
  - e) oznaczanie alkoholu etylowego metodami - enzymatyczną ADH, chromatografii gazowej GC, w tym z zastosowaniem analizy fazy nadpowierzchniowej (technika *head-space*, HS-GC-FID),
  - f) wykonanie badania przesiewowego w kierunku obecności związków lotnych metodą GC z detekcją płomieniowo-jonizacyjną i spektrometrii mas,
  - g) oznaczanie obcych pochodnych hemoglobiny we krwi, w tym HbCO metodami instrumentalnymi,
  - h) wykonanie prostych testów na obecność związków nieorganicznych, w tym jonów metali i anionów,
  - i) oznaczanie wybranych metali w materiale biologicznym technikami spektrometrii absorpcyjnej płomieniowej (F-AAS) i bezpłomieniowej, w tym z generowaniem zimnych par rtęci (CV-AAS) i atomizacją elektrotermiczną

- (ET-AAS) oraz techniką optycznej spektrometrii emisyjnej z plazmą wzbudzoną indukcyjnie (ICP-OES),
- j) wykonanie analizy ukierunkowanej celem wykrycia ksenobiotyku (leku, środka odurzającego, innej substancji chemicznej) metodami chromatograficznymi z różnymi rodzajami detekcji,
  - k) wykonywanie analiz przesiewowych metodami chromatograficznymi z różnymi rodzajami detekcji,
  - l) wykonanie analiz ilościowych ksenobiotyków w materiale biologicznym i związków objętych kontrolą prawną w materiale niebiologicznym.
- 2) dokonania wyboru odpowiedniej metody badawczej i właściwego materiału do badań;
- 3) opracowania opinii na podstawie wyników analizy chemiczno-toksykologicznej, akt sprawy oraz przeglądu piśmiennictwa.

Czas trwania kursu: 10 dni (80 godz.).

Forma realizacji kursu: z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość lub stacjonarnie.

Forma zaliczenia kursu: sprawdzian wiedzy objętej programem kursu u kierownika kursu.

1.(III)Staż kierunkowy: „Analiza toksykologiczna materiału biologicznego z elementami diagnostyki laboratoryjnej”

Cel stażu:

uzyskanie praktycznych umiejętności w zakresie współczesnej analityki toksykologicznej materiału biologicznego ukierunkowanej na potrzeby organów stosowania prawa w Polsce.

Zakres wiedzy teoretycznej:

w czasie stażu diagnosta laboratoryjny zapozna się z procedurami analitycznymi stosowanymi w różnych laboratoriach w celu rozpoznania nieprawidłowości metodycznych jakie niesie analiza śladowych ilości ksenobiotyku w materiale biologicznym. Znajomość różnych podejść w interpretacji wyników analizy chemiczno-toksykologicznej w odniesieniu do celu badań umożliwi weryfikację własnego postępowania diagnosty.

Zakres umiejętności praktycznych:

w czasie stażu kierunkowego diagnosta laboratoryjny nabeździe umiejętność:

- 1) wyboru i przygotowania materiału do badań, wyboru właściwej metody i przeprowadzenia izolacji ksenobiotyków z materiału biologicznego, oznaczania ksenobiotyków w próbce materiału biologicznego i w ekstrakcie metodami standardowo stosowanymi w laboratorium (technikami przesiewowymi, np. immunochemicznymi i HPLC/DAD oraz potwierdzającymi, np. GC/MS i LC/MS);
- 2) interpretacji wyników analizy toksykologicznej dla celów sądowych w odniesieniu do danych z piśmiennictwa;
- 3) rozpoznawania nieprawidłowości metodycznych w analizie toksykologicznej;
- 4) opracowania opinii dla celów sądowych.

Czas trwania stażu: 10 dni (80 godz.).

Miejsce stażu: zakłady medycyny sądowej uczelni medycznych lub Instytut Ekspertyz Sądowych

Forma zaliczenia stażu: kolokwium z zakresu wiedzy teoretycznej i sprawdzian umiejętności praktycznych objętych programem stażu kierunkowego.

Moduł IV

Alkohologia sądowa. Problematyka narkomanii.

Moduł realizowany jest w formie 1 kursu specjalizacyjnego trwającego 64 godziny i 1 stażu kierunkowego trwającego 80 godzin.

1.(IV) Kurs specjalizacyjny: „Alkohologia sądowa. Problematyka narkomanii.”

Cel kursu:

opanowanie, pogłębienie i usystematyzowanie przez osoby realizujące kształcenie specjalizacyjne wiedzy z zakresu toksykologii alkoholu i środków uzależniających oraz opiniowania w tym zakresie.

Zakres wiedzy teoretycznej:

w czasie kursu diagnosta laboratoryjny powinien opanować przedstawioną poniżej wiedzę w zakresie:

- 1) alkohologia sądowa:

- a) alkohol etylowy w toksykologii sądowej i klinicznej,
  - b) objawy działania alkoholu na organizm,
  - c) przemiany alkoholu w ustroju,
  - d) metody oznaczania alkoholu w materiale biologicznym (krew, inne płyny ustrojowe, materiał sekcyjny) oraz powietrzu wydychanym,
  - e) zasady interpretacji wyników badania materiału sekcyjnego;
  - f) zasady opiniowania w sprawach alkoholowych,
  - g) zasady wykonywania obliczeń w sprawach alkoholowych,
  - h) zanieczyszczenia napojów alkoholowych oraz alkohole zafałszowane;
- 2) Problematyka narkomanii:
- a) zjawisko narkomanii,
  - b) systematyka środków odurzających i substancji psychotropowych,
  - c) substancje psychoaktywne (środki odurzające i substancje psychotropowe, zamienniki) i konsekwencje ich przyjmowania (rodzaje, objawy działania, metody wykrywania i oznaczania),
  - d) zasady analizy produktów pochodzących z rynku narkotykowego,
  - e) profilowanie narkotyków,
  - f) problematyka środków podobnie działających do alkoholu,
  - g) metody przesiewowe w analizie środków odurzających i psychotropowych,
  - h) metody chromatograficzne z różnymi rodzajami detekcji w analizie środków odurzających i substancji psychotropowych,
  - i) przygotowanie materiałów do badań na obecność środków odurzających i substancji psychotropowych,
  - j) materiały alternatywne do badań środków odurzających i substancji psychotropowych,
  - k) programy kontroli wyników badań,
  - l) zasady interpretacji wyników i opiniowanie w sprawach narkotykowych,
  - m) ustawodawstwo dotyczące środków odurzających, substancji psychotropowych, środków zastępczych i nowych substancji psychoaktywnych,
  - n) interakcje alkoholu, środków odurzających, substancji psychotropowych i nowych substancji psychoaktywnych.

Czas trwania kursu: 8 dni (64 godz.).

Forma realizacji kursu: z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość lub stacjonarnie.

Forma zaliczenia kursu: sprawdzian wiedzy objętej programem kursu u kierownika kursu.

1.(IV) Staż kierunkowy „Alkohologia sądowa. Problematyka narkomanii.”

Cel stażu:

uzyskanie praktycznych umiejętności w zakresie analityki toksykologicznej oznaczenia alkoholu i środków uzależniających oraz opiniowania w tym zakresie.

Zakres wiedzy teoretycznej:

w czasie stażu diagnosta laboratoryjny zapozna się z problematyką alkoholu i innych środków kontrolowanych przepisami prawnymi.

Zakres umiejętności praktycznych:

oczekuje się, że w czasie stażu diagnosta laboratoryjny nabeździe umiejętność:

- 1) oznaczania alkoholu uznanymi za miarodajne metodami (chromatograficznymi i enzymatycznymi z różnymi rodzajami detekcji), spełniającymi założone w toksykologii sądowej kryteria walidacyjne;
- 2) oznaczania środków odurzających i substancji psychotropowych w materiale biologicznym i niebiologicznym oraz środków działających podobnie do alkoholu w próbkach materiału biologicznego metodami o wysokiej selektywności;
- 3) profilowania narkotyków (środków odurzających);
- 4) stosowania rachunku pro- i retrospektywnego stężenia alkoholu w czasie zdarzenia;
- 5) opracowania opinii dla celów sądowych na podstawie przeprowadzonych badań toksykologicznych oraz w oparciu o akta sprawy i przegląd piśmiennictwa.

Czas trwania stażu: 10 dni (80 godz.).

Miejsce stażu: zakłady medycyny sądowej uczelni medycznych lub Instytut Ekspertyz Sądowych.

Forma zaliczenia staż: kolokwium z zakresu wiedzy teoretycznej i sprawdzian umiejętności praktycznych objętych programem stażu kierunkowego.

Kurs jednolity

Kurs specjalizacyjny: „Prawo medyczne”

Cel kursu:

oczekuje się, że diagnosta laboratoryjny po ukończeniu kursu wykaże się znajomością podstawowych przepisów prawa w zakresie wykonywania zawodu diagnosty laboratoryjnego oraz odpowiedzialności.

Zakres wymaganej wiedzy:

- 1) zasady sprawowania opieki zdrowotnej w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej;
- 2) zasady wykonywania działalności leczniczej:
  - a) świadczenia zdrowotne,
  - b) podmioty lecznicze – rejestracja, zasady działania, szpitale kliniczne, nadzór,
  - c) nadzór specjalistyczny i kontrole;
- 3) zasady wykonywania zawodu diagnosty laboratoryjnego:
  - a) definicja zawodu diagnosty laboratoryjnego,
  - b) prawo wykonywania zawodu,
  - c) uprawnienia i obowiązki zawodowe diagnosty laboratoryjnego,
  - d) kwalifikacje zawodowe,
  - e) eksperyment medyczny,
  - f) zasady prowadzenia badań klinicznych,
  - g) dokumentacja medyczna,
  - h) prawa pacjenta a powinności diagnosty laboratoryjnego;
- 4) zasady powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego:
  - a) prawa i obowiązki osoby ubezpieczonej i lekarza ubezpieczenia zdrowotnego,
  - b) organizacja udzielania i zakres świadczeń z tytułu ubezpieczenia zdrowotnego,
  - c) dokumentacja związana z udzielaniem świadczeń z tytułu ubezpieczenia;
- 5) zasady działania samorządu diagnostów laboratoryjnych:
  - a) zadania Krajowej Izby Diagnostów Laboratoryjnych,
  - b) prawa i obowiązki członków samorządu diagnostów laboratoryjnych,

- c) odpowiedzialność zawodowa diagnostów laboratoryjnych –
postępowanie wyjaśniające przed rzecznikiem odpowiedzialności
zawodowej, postępowanie przed sądem;
- 6) odpowiedzialność prawna diagnosty laboratoryjnego – karna, cywilna:
  - a) odpowiedzialność karna (nieudzielenie pomocy, działanie bez zgody,
naruszenie tajemnicy),
  - b) odpowiedzialność cywilna (ubezpieczenie od odpowiedzialności
cywilnej).

Czas trwania kursu: 2 dni (16 godz.).

Forma realizacji kursu: z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość
lub stacjonarnie.

Forma zaliczenia kursu: potwierdzenie uczestnictwa w kursie oraz zaliczenie
sprawdzianu z zakresu wiedzy objętej programem kursu.

V. FORMY I METODY SAMOKSZTAŁCENIA

A. Przygotowanie pracy poglądowej lub oryginalnej

Osoba specjalizująca się zobowiązana jest do przygotowania pod kierunkiem
kierownika specjalizacji pracy poglądowej lub pracy oryginalnej, których temat
odpowiada programowi szkolenia specjalizacyjnego.

B. Studiowanie piśmiennictwa

Osoba specjalizująca się zobowiązana jest pogłębiać wiedzę przez stałe śledzenie
i studiowanie literatury fachowej polskiej i/lub obcojęzycznej dotyczącej laboratoryjnej
toksykologii sądowej. Piśmiennictwo będzie okresowo aktualizowane.

VI. METODY OCENY WIEDZY TEORETYCZNEJ I UMIEJĘTNOŚCI PRAKTYCZNYCH

A. Kolokwia i sprawdziany umiejętności praktycznych

Osoba specjalizująca się zdaje kolokwia i sprawdziany:

- 1) na zakończenie kursu specjalizacyjnego sprawdzian z zakresu wiedzy określonej programem kursu – u kierownika kursu;
- 2) na zakończenie stażu kierunkowego kolokwium z zakresu wiedzy teoretycznej i sprawdzian umiejętności praktycznych objętych programem stażu kierunkowego – u opiekuna stażu/kierownika specjalizacji;
- 3) na zakończenie modułu kolokwium z zakresu wiedzy teoretycznej objętej programem danego modułu – u kierownika specjalizacji.

B. Ocena pracy pogładowej lub pracy oryginalnej

Oceny i zaliczenia przygotowanej przez osobę specjalizującą się pracy pogładowej lub oryginalnej dokonuje kierownik specjalizacji.

C. Ocena znajomości piśmiennictwa

Osoba specjalizująca się przedstawia jeden raz w roku sprawozdanie z przeglądu piśmiennictwa fachowego. Oceny dokonuje kierownik specjalizacji.

STANDARDY SZKOLENIA SPECJALIZACYJNEGO

1. Liczba i kwalifikacje kadry dydaktycznej

- 1) Szkolenie specjalizacyjne w dziedzinie laboratoryjnej toksykologii sądowej może prowadzić uczelnia wyższa (jednostka szkoląca), która prowadzi studia na kierunku analityka medyczna.
- 2) Jednostka szkoląca zapewnia kadre dydaktyczną, posiadającą merytoryczną wiedzę i umiejętności praktyczne w dziedzinach związanych z realizowanym programem szkolenia specjalizacyjnego w laboratoryjnej toksykologii sądowej, stanowiące gwarancję wysokiego poziomu kształcenia, w tym co najmniej:
  - a) dwóch pracowników posiadających tytuł naukowy profesora lub stopień naukowy doktora habilitowanego w dziedzinach związanych z realizacją programu specjalizacji,
  - b) czterech nauczycieli akademickich posiadających stopień doktora w dziedzinach związanych z realizacją programu specjalizacji.
- 3) Kierownikiem specjalizacji z dziedziny laboratoryjnej toksykologii sądowej może być osoba, która posiada tytuł specjalisty w dziedzinie laboratoryjnej toksykologii sądowej lub laboratoryjnej toksykologii medycznej albo osoba, posiadająca decyzję ministra właściwego do spraw zdrowia o uznaniu dorobku naukowego lub zawodowego diagnosty laboratoryjnego za równoważny ze zrealizowaniem programu właściwego szkolenia specjalizacyjnego.
- 4) Opiekunem stażu kierunkowego może być osoba posiadająca tytuł specjalisty w dziedzinie odpowiedniej dla kierunku stażu albo osoba posiadająca decyzję ministra właściwego do spraw zdrowia o uznaniu dorobku naukowego lub zawodowego diagnosty laboratoryjnego za równoważny ze zrealizowaniem programu właściwej specjalizacji.
- 5) Kursy specjalizacyjne prowadzą nauczyciele akademicy oraz inni pracownicy, posiadający wiedzę i umiejętności praktyczne w dziedzinach związanych z realizowanym programem kursu.

- 6) Jednostka szkoląca posiada w swojej dokumentacji listę osób prowadzących zajęcia w ramach poszczególnych kursów.

2. Baza dydaktyczna do prowadzenia szkolenia specjalizacyjnego

- 1) Baza dydaktyczna niezbędna do prowadzenia zajęć powinna być dostosowana do liczby osób realizujących szkolenie specjalizacyjne. Jednostka szkoląca zapewnia odpowiednie miejsca realizacji modułów (kursów specjalizacyjnych, staży kierunkowych), wyposażone w sprzęt niezbędny do nabywania wiedzy i kształcenia umiejętności praktycznych objętych programem specjalizacji:
- a) sale seminaryjno-wykładowe i ćwiczeniowe stosownie wyposażone w potrzebne pomoce dydaktyczne (sprzęt audiowizualny i komputerowy, rzutniki multimedialne),
  - b) pracownie specjalistyczne wyposażone w specjalistyczny sprzęt i aparaturę,
  - c) bibliotekę posiadającą zalecane w programie specjalizacji piśmiennictwo, dostęp do Internetu.
- 2) Jednostka szkoląca zapewnia warunki techniczne umożliwiające prowadzenie zajęć z zakresu:
- a) toksykologii ogólnej, toksykometrii i toksykokinetyki,
  - b) metod stosowanych w analizie toksykologicznej materiału biologicznego, niebiologicznego i innego materiału dowodowego,
  - c) metod przesiewowych (proste testy chemiczne, kolorymetria, metody immunochemiczne),
  - d) metod spektrofotometrycznych (spektrofotometria w zakresie UV-VIS, absorpcyjna spektrometria atomowa),
  - e) metod chromatograficznych (chromatografia gazowa, wysokosprawna chromatografia cieczowa) z różnymi rodzajami detekcji, w tym z detekcją spektrometrii mas,
  - f) metod izolowania substancji toksycznych z materiału biologicznego, niebiologicznego i innego materiału dowodowego,

- g) schematów postępowania stosowanych w analizie toksykologicznej materiału biologicznego i niebiologicznego oraz innego materiału w medycynie sądowej,
  - h) metod stosowanych w toksykologii sądowej.
- 3) Jednostka szkoląca zapewnia aparaturę specjalistyczną do realizacji programu szkolenia specjalizacyjnego w zakresie analizy instrumentalnej.
  - 4) Kursy specjalizacyjne i staże kierunkowe objęte programem specjalizacji może realizować akredytowana jednostka szkoląca w ramach swojej struktury organizacyjnej lub mogą realizować inne podmioty, z którymi jednostka szkoląca zawarła porozumienie na ich realizację.
  - 5) Miejscem stażu podstawowego (miejscem zdobywania niezbędnego doświadczenia zawodowego) są placówki, zajmujące się badaniami laboratoryjnymi w zakresie toksykologii sądowej - laboratoria toksykologii sądowej zakładów medycyny sądowej uczelni medycznych lub Instytutu Ekspertyz Sądowych w Krakowie.

3. Sposób realizacji programu szkolenia specjalizacyjnego

- 1) Jednostka szkoląca zapewnia sprawną organizację procesu dydaktycznego oraz prowadzi w sposób ciągły wewnętrzny system oceny jakości szkolenia specjalizacyjnego.
- 2) Realizacja programu specjalizacji uwzględnia aktualną wiedzę, osiągnięcia teorii i praktyki oraz wyniki badań naukowych istotnych dla szkolenia specjalizacyjnego w dziedzinie laboratoryjnej toksykologii sądowej.
- 3) Metody kształcenia są właściwie dobrane do przedmiotu oraz realizowanych celów kształcenia.
- 4) Realizacja programu specjalizacji odbywa się na podstawie harmonogramu zajęć opracowanego w formie pisemnej.
- 5) Harmonogram powinien określać realizację modułów tematycznie wraz ze związanymi z nimi kursami i stażami kierunkowymi, określonym czasem i miejscem ich realizacji oraz kadra prowadzącą. ewentualne zmiany terminów/kadry dydaktycznej są dopuszczalne w trakcie realizacji szkolenia specjalizacyjnego i jest za nie odpowiedzialny organizator kształcenia.
- 6) Ocena uzyskanej wiedzy i nabytych umiejętności odbywa się

z uwzględnieniem metod określonych w programie szkoleni specjalizacyjnego.

- 7) Jednostka szkoląca prowadzi dokumentację przebiegu specjalizacji, w tym systemu oceniania.

4. Wewnętrzny system oceny jakości szkolenia specjalizacyjnego

Osoby realizujące szkolenie specjalizacyjne będą objęte sondażem (drogą anonimowej ankiety) dotyczącym jakości szkolenia.

Przedmiotem oceny jakości szkolenia specjalizacyjnego będzie w szczególności:

- 1) realizacja programu specjalizacji, organizacja i przebieg specjalizacji, harmonogram kursów specjalizacyjnych i staży kierunkowych, sposób oceniania wiedzy i umiejętności praktycznych,
- 2) stopień przydatności przekazywanej wiedzy oraz umiejętności praktycznych,
- 3) sposób prowadzenia zajęć, stosowane metody kształcenia i pomoce dydaktyczne.

Na podstawie analizy wyników sondażu proces szkolenia specjalizacyjnego w zakresie laboratoryjnej toksykologii sądowej będzie w razie potrzeby modyfikowany.